

УДК: 377.44: 631.115.8

ПІСЛЯДИПЛОМНА ОСВІТА ТА ДОРАДНИЦТВО ЯК ФАКТОРИ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ КООПЕРАЦІЇ

О.В.АВЕРЧЕВ – к.с.-г.н., доцент,

М.М.ДОБРЯНСЬКИЙ – ШОД Херсонський ДАУ

Постановка проблеми. Затяжні процеси реформування сільського господарства негативно відбилися на економіці історично провідної для України галузі народного господарства, болісно відізналися у соціальному середовищі селянства. Таке становище зумовило, в основному, те, що ефективність і радикальність реформування аграрного сектора сильно відставала в порівнянні з іншими галузями, що реформи в цій галузі значною мірою гальмувалися. Сільське господарство стало неконкурентоспроможним, воно потрапило в боргову пастку, люди роками не отримували заробітної платні і за життєвим рівнем, на превеликий жаль, селяни займають одне з останніх місць серед усіх груп працівників народного господарства. Багато помилок, і об'єктивних, і суб'єктивних, було зроблено на цьому шляху. Попри всі негаразди, все ж таки відбулося головне – земля знайшла свого власника і селяни дістали можливість долучитися до процесу освоєння ринків сільськогосподарської продукції.

Проблема полягає в тому, що землі потрібен не лише власник, а й ефективний господар, який знає яку продукцію в якій кількості та якої якості виробляти, і вміє застосувати ці знання на практиці. Крім цього він повинен вміти спілкуватися з суб'єктами ринку, забезпечуючи виробництво необхідними ресурсами і вигідно реалізуючи продукцію. Ефективний господар повинен дбати про конкурентоздатність виробленої продукції, як запоруку стійкого подальшого розвитку. Можна безкінечно довго деталізувати перелік знань та умінь ефективного господаря, особливо маючи на увазі, що Україна, незабаром, стане членом СОТ. Але краще зосередитись на нагальному вирішенні цієї проблеми.

І світовий, і порівняно ще невеликий вітчизняний досвід свідчать, що багатовекторність необхідних аграріям знань та умінь може забезпечити лише постійна освіта, протягом всієї активної частини життя, а ефективність їх використання залежить від поєднання зусиль конкретних спеціалізацій. Під спеціалізацією, в даному випадку, ми розуміємо те, що виробник сільськогосподарської продукції повинен займатися саме її виробництвом і бути неперевершеним майстром у цій справі. Забезпечення виробництва ресурсами, реалізація сільськогосподарської продукції, дослідження ринку та його аналіз, надання різноманітних послуг для задоволення виробничих і соціально-побутових потреб аграріїв – це інші спеціалізації, які також мусять виконуватись на найвищому рівні та з врахуванням загальних інтересів селянства. Говорячи

про поєднання зусиль конкретних спеціалізацій, маємо на увазі, перш за все сільськогосподарську кооперацію.

Стан вивчення проблеми. Питанням створення нових ефективних сільськогосподарських підприємств та їх кооперацією займаються і на державному рівні (Мінагрополітики України, Комісія з питань агропромислової політики при Президентові України та інші), і вчені наукових установ (Інститут економіки НАНУ, Інститут аграрної економіки та інші), і спеціалісти підприємницьких структур (Асоціація фермерів та приватних землевласників України, Українська ліга підприємців АПК, Національна спілка сільськогосподарських кооперативів України, окремі Фонди та Проекти МФР). Працями науковців та висококваліфікованих спеціалістів зроблено суттєвий внесок у вивчення означеної проблеми та пошуку шляхів її вирішення. Є і практичні зрушення – в Україні вже ефективно функціонують фермерські кооперативи і Херсонщина, поки що, серед лідерів кооперативного руху. На Херсонщині і за її межами добре відомі такі кооперативи, як "Південний союз" (Голопристанський район) та "Овочі Херсонщини" (Каховський район). Але таких кооперативів ще дуже мало, тобто проблема залишається і потребує комплексного системного осмислення.

В багатьох європейських країнах, кооперацією охоплено майже все, зайняте в сільському господарстві, населення (табл.1).

Таблиця 1 – Сільськогосподарська кооперація в деяких країнах ЄС

№ п/п	Р і к	Країна	Кількість зайнятих у с.-г., тис.чол.	Кооперативний сектор		
				Кіль-сть діючих коопер., одиниць	Всього членів коопер., тис.чл.	Середній товарообіг 1 коопер., млн.євро
1.	1993	Франція	1394	3618	720	14,5
2.	1996	Іспанія	1119	4350	950	1,4

На відміну від європейських країн нинішнє сільське господарство України багатуокладне. В аграрній економіці діють три великі групи ринкових агентів. Перша група – це великі сільськогосподарські підприємства на базі реформованих господарств, наступна група – класичні фермери і, накінець, третя, найбільша група – власники особистих селянських господарств. Означені групи мають різні економічні можливості та інтереси і їх, практично, неможливо поєднати під загальною покрівлею кооперації. До цього слід додати, що кооперація сьогодні не сприймається бізнесовими структурами і приватними компаніями, так як кооперація – це захист сільськогосподарського товаровиробника від всіх і постачальників, і скупників продукції. Кожного фермера поодиноці простіше "обломати", ніж мати справу вже із об'єднаними фермерами. Виживаючи роками, селяни пристосувалися до таких відносин, сприймаючи їх як неминучий спосіб життя і втративши довіру до адептів інновацій.

Завдання і методика досліджень. Для зміни усталеної ментальності аграріїв потрібна цілеспрямована, кропітка, інформаційна, у багатьох випадках індивідуальна, робота. Правове поле держави дозволяє її здійснення, існує і відповідна інфраструктура. Інститут післядипломної освіти та дорадництва ХДАУ – один із важливих елементів цієї інфраструктури на Херсонщині.

З філософської точки зору, ефективний господар – поняття широке, воно охоплює всіх аграріїв, від власника основних засобів виробництва до найманого працівника. Ось чому так важливо і необхідно якнайшвидше розкрити інтелектуальний потенціал селянства, розкрити потенціал їх інтересів, перетворивши їх в рушійну силу інновацій шляхом запровадження здобутків науково-технічного прогресу, шляхом трансформації позитивного світового досвіду до реалій нашого суспільства. Важливо донести до свідомості селян позитивні аспекти сільськогосподарської кооперації, унаочнити їх на прикладах успішно функціонуючих виробничих і сервісних кооперативів, створити критичну масу аграріїв позитивно сприймаючих ідеологію кооперації.

Застосовуючи аналітичні та синтетичні методи системного підходу, наші дослідження у цьому напрямі, базуються на вивченні досвіду існуючих сільськогосподарських кооперативів Херсонщини, проведені "круглих столів" зі слухачами підвищення кваліфікації з питань інтенсифікації кооперативного руху, системного аналізу діяльності сільськогосподарських дорадників, як в регіоні, так і по Україні в цілому, вивчені спеціалізованих літературних джерел.

Результати досліджень. Практично не має сумнівів у тому, що максимально ефективний господар в середовищі землевласників зростає на тлі кооперації. Остання є своєрідним способом горизонтального розподілу праці на ринках, які забезпечують сільськогосподарське виробництво і збут його продукції, а також задовольняють потребу в соціально-побутових послугах. Історично, людство уже довело, що не існує кращої альтернативи ніж добровільна кооперація з метою функціонального розподілу складного процесу для кваліфікованого та ефективного його здійснення. В розвинутих країнах чисельність кооперативів з часом зменшується, але за рахунок укрупнення їх розмірів. Одночасно збільшуються обсяги обслуговування у розрахунку на одного члена кооперативу (Табл.2).

Таблиця 2 – Динаміка змін кооперативного руху США (1950-1997 рр.)

№ п/п	Рік	Всього с.-г. кооператив., одиниць	Загальна кількість членів, тис. членів	У середньому, чл-нів в кооперативі	Товарообіг на 1 члена кооперативу, тис.долл.
1.	1950	10064	7091	705	1,1
2.	1997	3791	3239	855	32,9

Чому ж тоді сільськогосподарська кооперація в Україні розвивається уповільненим темпом? Чинників цьому багато. Найперше – це різновекторність інтересів сільськогосподарських формувань. Вище ми вже згадували про три групи ринкових агентів, яких складно об'єднати за спільним інтересом. Можна лише доповнити, що у багатьох випадках не співпадають інтереси виробників і в межах однієї групи. Різкі коливання в площі землеволодіння, напрямках діяльності, фінансових результатах господарювання, кваліфікації здійснення власної підприємницької діяльності – ось ті чинники, що стають на заваді кооперування. Масова ментальність селян за останні 15 років зростала на обіцянках, які не виконувалися і породжували масову ідеологію недовіри. Тому, в більшості своїй, український селянин діє за принципом: "Краще синиця в руці, ніж журавель в небі". Це також вагомий чинник, що діє супроти об'єднання зусиль на користь всіх учасників такого об'єднання.

Ефективна кооперація – це вторинний процес. Він передбачає наявність певної кількості вільного капіталу, який дозволяє аграріям інвестування в спільну діяльність, тобто первинні ринкові агенти повинні досягти деякого фінансового успіху за результатами власного господарювання. Лише у такому разі, ментальність селянина перенацілюється на пошук шляхів закріплення та збільшення досягнутого успіху, зростає його довіра до організаційних і технологічних інновацій.

Вимагають удосконалення і правові питання сільськогосподарської кооперації, особливо у частині реєстрації об'єднань селян та питань їх оподаткування. Бажано також, хоча б на порядок, збільшити фінансування державних програм розвитку сільськогосподарської кооперації. Це стимули інтенсифікації кооперативного руху в Україні, значення яких важко переоцінити. Загалом, широкий кооперативний рух може розпочатися лише за наявності у суспільстві відповідних передумов, які носять політичний, соціальний, юридичний, економічний та психологічний характер.

Аналізуючи чинники, які стоять на заваді прискорення розвитку кооперації, не важко помітити, що коріння багатьох із них проростає на ґрунті щедро удобреним недостатніми знаннями селян та надлишком їх недовіри до організаційних удосконалень. Крім того існує проблема лідерства, а точніше, його носіїв. Адже у великій мірі успіх кооперації, а відповідно і її привабливість для селянства, залежить від уміння ефективно діяти тих лідерів, що очолюють організаційні об'єднання. Вимоги до таких лідерів відомі і нема потреби їх перераховувати.

При вирішенні комплексних системних проблем, важливо віднайти такі елементи, керований вплив на які, приводить у рух всі елементи системи. Саме в такому разі можна очікувати синергетичного ефекту. Ми переконані в тому, що такими елементами, інтенсифікаторами кооперативного руху, можуть стати цілеспрямовані освітні програми, і в першу чергу ті, які реалізуються через післядипломну освіту та дорад-

ницьку діяльність, як найбільш оперативні та мобільні спеціалізовані структури. Післядипломна освіта повинна стати не лише провідником ідеології сільськогосподарської кооперації через систему підвищення кваліфікації фахівців АПК, а й бути кузницею лідерів, які на найвищому кваліфікаційному рівні, спроможні будуть створити і очолити кооперативи. Віднайти, в середовищі активних селян, людей з вищою освітою та природними лідерськими властивостями – це завдання для дорадників. Шляхом індивідуальної роботи з потенціальними лідерами, через переконання їх в неминучості та ефективності спільної дії на ринках послуг, сільськогосподарських ресурсів і продукції, необхідно залучити таких людей до системного навчання.

Інститут післядипломної освіти та дорадництва ХДАУ, поєднуючи обидва згадані напрямки в єдиній структурі, готовий не лише теоретично, а й практично до реалізації узгоджених освітніх програм з метою якнайшвидшого створення критичної маси носіїв ідеології кооперативного розвитку.

Висновки та пропозиції. Наші дослідження свідчать, що структура післядипломної освіти та дорадництва безпосередньо і активно впливає на процеси створення в суспільстві селян соціальних та психологічних передумов для їх ширшої кооперації. Окрім того, узгоджені програми освітньої та сільськогосподарської дорадчої діяльності мають також позитивний опосередкований вплив на створення інших суспільних передумов розвитку кооперативного руху. Такі програми повинні мати організаційно-фінансову підтримку на рівнях держави та регіону, як засоби, що сприяють забезпеченню національної продовольчої безпеки.

Перспектива подальших досліджень. Подальші дослідження мають бути сконцентровані на деталізації висвітлених положень із врахуванням конкретних умов окремих сільських районів Херсонщини з метою коригування програм освітньо-дорадчої діяльності та вивчення їх практичного впливу на процес інтенсифікації сільськогосподарської кооперації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Зіновчук В.В. Організаційні основи сільськогосподарського кооперативу. – Друге видання, доповнене і перероблене. – К.: Логос, 2001. – 380с.
2. Региональные аспекты аграрных преобразований /политика, реструктуризация, рыночная адаптация/ – под редакцией Петера Тиллака и Виталия Зиновчука. – Халле, ФРГ: IAMO, 2003. – 236с.
3. Янків М.Д. Організаційно-економічні механізми розвитку і функціонування АПК України. Монографія – Львів: Коопосвіта, 2000. – 420с.
4. Якуба К.І. Сільське населення та його роль в реформуванні аграрної сфери // Економіка АПК. – 1999. – №3. – С. 79-83.